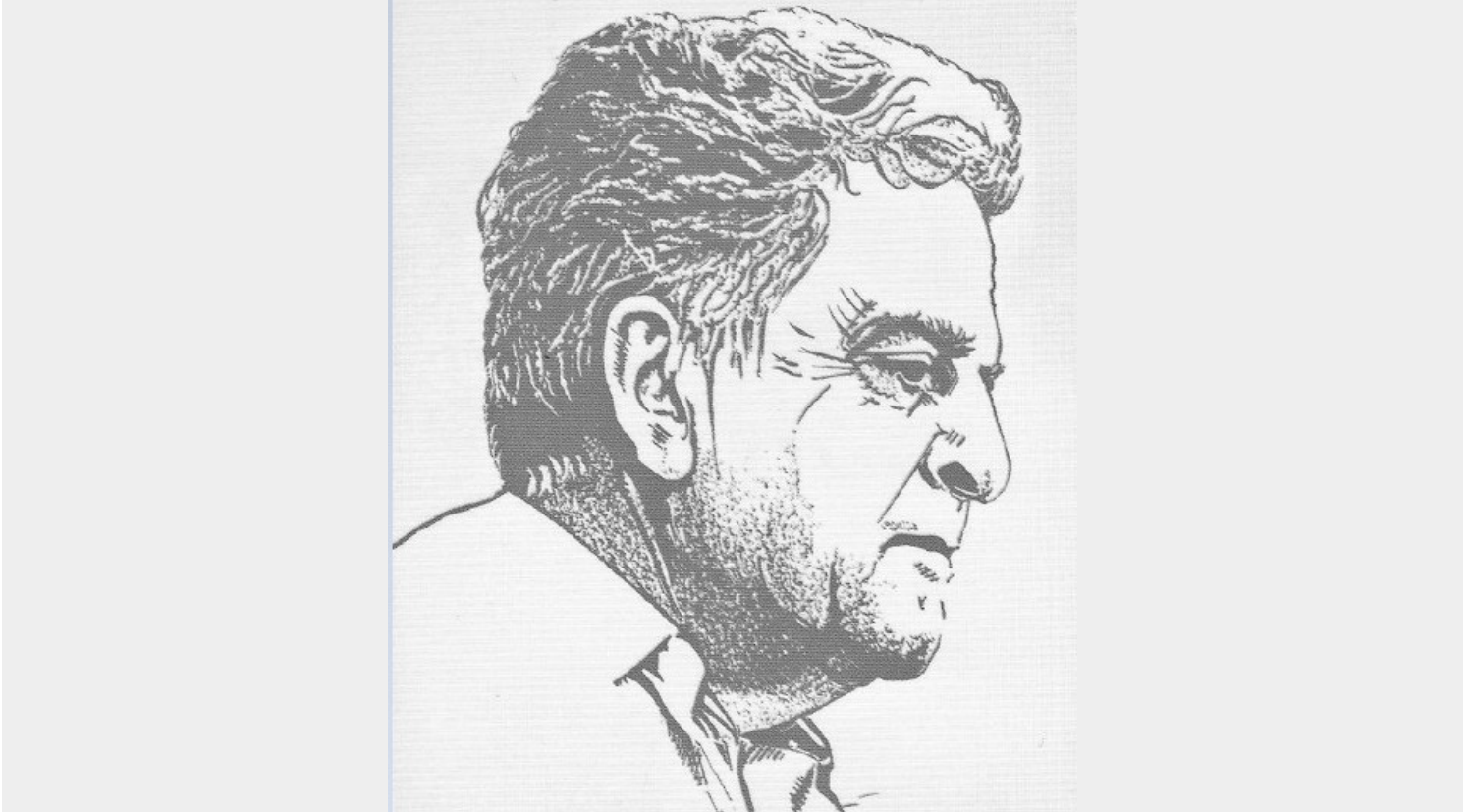

ԱԶԳԱՅԻՆ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉ, ԱՐՁԱԿԱԳԻՐ՝ ԱՐՄԵՆ ԴԱՐԵԱՆ

Posted on February 26, 2020 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Մահուան 30-ամեակին առիթով

ԱԼԵՏԻԱ ՌԱՉՄԻԿ, Նիկոսիա, **Պայքար**, 26 Յունուար 2020

1956-ին, Պեյրուբի մեջ, ընթերցողներու գրասեղանին կը յանձնուէր 199 էջանի պատմուածքներու հատոր մը՝ ‘Մեր Հացը’ վերտառութեամբ: Այդ, ‘Գրական Շրջանակ’-ի մատենաշարին երկրորդն էր: Հեղինակը՝ Արմեն Դարեան: Նորատիպը ազդանշանը կու տար երիտասարդ արձակագիրի մը յայտնութեան, որ մինչեւ իր կեանքի վերջին շունչը մնաց վերածնած հայրենիքի, տիպ ու տառի, ազգային-մշակութային կեանքի համեստ ու հաւատարիմ երկրպագու մը: 21 Յունուար 1990-ին (ասկէ 30 տարի առաջ), երբ կը հեռանար առ յաւէտ՝ իրմէ յիշատակ կը թողուր ոչ միայն գրական ու խմբագրական աշխատանքներու ուշագրաւ ժառանգութիւն մը սոսկ, այլեւ՝ բարեհամբոյր եւ յարածպիտ մարդու մը անջնջելի դիմապատկերը նաեւ:

Ծնած է 1922-ին՝ Տիգրանակերտ: Իսկական անուն-մականունն էր Ալֆոնս Ադդարեան: Ծնած տարին իսկ ընտանիքին հետ կը փոխադրուի Հալէպ: Այդ օրերուն Հալէպ խոնուած հայոց խլեակներուն թշուառ, հացակարօտ, ուսումէ զրկուած եւ օրապահիկի համար անհաւասար գուպարն ու անոնց բազմադրուագ դէպքերը հետագային պիտի դառնային իր գրականութեան հիմնական ատաղձները. հոնկէ պիտի քաղէր իր գունեղ տիպարները՝ անմահացնելու համար զանոնք որպէս յետ-եղեռնեան կենդանի վկաներ:

Նախ կը յաճախէ Հայկազեան վարժարանի մանկապարտեզը. նախակրթութիւնը՝ Հալէպի Յիսուսեան կրթարանը. 1936-ին երբ կը բացուի Մխիթարեան վարժարանը, պատանի Ալֆոնս կը դառնայ վերջին դասարանին առաջին սանը. 1937-ին կ'ուղարկուի Վենետիկի Մուրատ Ռափայելեան վարժարանը, որուն մասին իր ինքնակենսագրութեան մէջ կը գրէ.

‘-Վենետիկ...’

Այդ բառը միայն բաւ էր որ մօրս աչքերէն արցունքները վազէին յորդահոս, ու թեւաւորուէին հօրս երազները-բարձրագոյն ուսում, համալսարան, մասնա -գիտացում եւ...

Մուրատ Ռափայելեանը ուրիշ աշխարհ մըն էր ինծի համար, ուր ես սկսայ համրել օրերն ու գիշերները, որոնք զիս կը բաժնէին աւարտական դասարանի ամավերջի հանդէսէն: Եւ երազներ ու երազներ, վարդագո՛յն, ոսկեգօ՛ծ...’: Ապա՝ ‘Ու յանկարծ գոռացին երկրորդ Աշխարհամարտին թնդանօթները եւ փոկ եկան ամէն երազ ու յոյս...’: Ուրեմն՝ հարկադրաբար կիսատթողելով ուսումը՝ կը վերադառնայ ծննդավայր:

1942-ին, ընտանեօք կը փոխադրուին Պեյրուբ: Կրտսեր եղբայրներն էին՝ անուանի բանաստեղծ, ազգային-հասարակական գործիչ Գառնիկ Ադդարեան եւ Փիեռ:

Լիբանանի մեջ կը սկսի անոր մշակութային-հասարակական կեանքը: Սակայն, անոր գրական կեանքին ճանապարհը սկսած էր Հալեպէն՝ բանաստեղծութիւններով: 1941-ին, Ա. Արա ծածկանունով ստորագրած էր առաջին քերթուածը Պէյրութ լոյս տեսած Վազգէն Այգունիի ‘Հայ Գիր’ ամսագիրին մէջ: Օգտագործած է նաեւ Գեղամ Գողթանի գրչանունը: Հոն կը նշմարուին հեղինակին մարդկայնական եւ ազգային զգայուն սրտին թրթիռները, անոք ու որբացած բեկորներու հանդէպ անհուն աղապատանքն ու սերը, դէպի զրկեալներ ունեցած գորովալից համակրանքը:

Ան պատմուածքներու առաջին հատորէն առաջ կ'աշխատակցի գրական ամսագիրներու, երբեմն կ'ըլլայ խմբագիր. իր ստորագրութեան կը հանդիպինք նաեւ ոչ գրական մամուլին մէջ, սակայն միշտ Խ. Հայաստանի համակիր թերթերու մէջ: 1947-ին էր որ Վահէ-Վահեանի ‘Անի’ն կը հիւրընկալէր արձակագիր Ա. Դարեանը: Այնուհետեւ ան ներկայ է՝ ‘Ժողովածու Գրականութեան եւ Արուեստի’, ‘Մշակոյթ’, ‘Գիրք Գրականութեան եւ Արուեստի’, ‘Յառաջ-Գրական’, ‘Էջեր Գրականութեան եւ Արուեստի’, Թեքեան Մշակութային Միութեան ‘Շիրակ’ ամսագիրին, որ խմբագրած է 1988-89 թուականներուն: Աշխատակցած է Պէյրութի ‘Սփիւռք’ եւ Հալեպի ‘Երկիր’ թերթերուն: Նաեւ՝ ‘Մեր Նշանաբանն է Յառաջ’, ‘Կանչ’, ‘Ազգային Մշակոյթ’, ‘Զարթօնք’ եւ ‘Արարատ’ ազգային քաղաքական թերթերուն:

Հետաքրքրական է նկատել, որ անոր պատմուածքները Պէյրութի մէջ հրատարակուելէ մի քանի տարի յետոյ, համարեա նոյն բովանդակութեամբ լոյսին կու գային Երեւանի մէջ տարբեր խորագիրով: Այսպէս՝ 1956-ին ‘Մեր Հացը’ երախայրիքէն ետք, 1963-ին ‘Կարօտ եւ Կեանք’ պատմուածքներու հատորը լոյս կը տեսնէ գրականագետ Ստեփան Կուրտիկեանի խմբագրութեամբ եւ յառաջաբանով: 1964-ին, Պէյրութի մէջ կը հրատարակուէր ‘Խարիսխէն Հեռու’ (190 էջ) պատմուածքներու երկրորդ գիրքը, իսկ Երեւանի մէջ՝ 1973-ին, ‘Խարիսխին Մօտ’ (190 էջ) խորագիրով, ‘Սփիւռքահայ Գրողներ’ մատենաշարով, արձակագիր Վ. Դաքեսեանի խմբագրութեամբ: Իր ողջութեան հրատարակուած գրական երրորդ գործը կ'ըլլայ ‘Լեռը եւ Տունը’ (175 էջ, Գեորգ Մելիտիկեանի գրական մրցանակ), իսկ Երեւանի մէջ՝ սոյն գործը պարփակող եւ այլ պատմուածքներ ընդգրկող հատորը կը կրէր առաջին գործին խորագիրը՝ ‘Մեր Հացը’ (224 էջ, ‘Սփիւռքահայ Գրողներ’ մատենաշար), որ լոյս կը տեսնէր գրող, գրականագետ Գեղամ Սեւանի յառաջաբանով: Հոն, նախկին պոլսահայ գրականագետը ‘Համակ Սեր եւ Նուիրում’ վերնագրին տակ կը գրէր. ‘Արմեն Դարեանի անձը եւ գրականութիւնը բնորոշուում են առաջին հերթին դէպի հայրենիքն ու հայ ժողովուրդը ունեցած անկաշառ ու անդաւաճան սիրով ու նաեւ այն հաստատ համոզմամբ, որ հայրենի հողից, նրա պետականութիւնից դուրս՝ չիք փրկութիւն’: Այս մասին են խօսում նրա բազում պատմուածքները’: Աւելի անդին՝ ‘Արմեն Դարեանին հարազատ են եւ չէին կարող չլինել խաղաղութեան, ժողովուրդների բարեկամութեան նպատակաւորուած միտումները եւ առանձնապէս այդ միտումների մէջ արաբ ժողովրդին հասցեագրուածը, որը իրականացուել է բարձր մակարդակով’: 1968-ին, ռուսերէնով, Մոսկուայի մէջ լոյս կը

տեսնե անոր պատմութեանը և հատընտիրը:

Լայնախոհ մտաւորականը ջերմ ջատագովն էր ժողովուրդներու բարեկամութեան եւ գիրար ճանչնալու գաղափարին: Անոր վկայութիւնը ‘Ակնարկ` Հայ-Արաբ Մշակութային Կապերուն Կրայ’ 1972-ին լոյս տեսած գիրքն է (48 էջ), որ խորքին մէջ դասախօսութիւն մըն էր, որ տրուած էր մէկ տարի առաջ: Թարգմանչական, խմբագրական, հրատարակչական եւ հրապարակային դասախօսութիւններու մէջ ալ աշխոյժ ներկայութիւն էր ան: Ան բանաստեղծ եւ խմբագիր Վահէ-Վահեանի հետ կը թարգմանէ Օնորէ տը Պալզագի ‘Անճանօթ Գլուխ-Գործոցը’ վիպակը (1950, 98 էջ), ժորժ Շեհատի ‘Վասքոյի Հէքեաթը’ թատերախաղը (1964, 122 էջ): Երախտարժան աշխատանք էր ‘Պատմագիրք Եոզկատի Եւ Շրջակայից (Գամիրք) Հայոց’ կոթողային հատորը, գործակցութեամբ Անդրանիկ Երկանեանի (1988, 1030էջ), որ արդիւնքն էր տասնամեայ հետեւողական աշխատանքի: Հաստափոր հատորը իր պատկառելի տեղն ունի հայոց բնօրրաններու յուշամատեններու շարքին: Եւ ինչ, որ Ա. Դարեանի հայրը արմատներով եոզկատցի էր: Ուրեմն ան որդիական տուրք մըն էր որ կու տար:

Գրագետ Ա. Դարեանի գաղափարական-քաղաքական ուղղութիւնը յստակ էր` ջերմանալ Խ. Հայաստանի լուսատու ճառագայթներով, ոգեւորուիլ հայրենի ծաղկող իրականութեամբ եւ անշեղօրէն ըլլալ իր իսկ բնորոշումով` ‘խարիսխ’ին հետ եւ ‘խարիսխ’ին համար: Միշտ ալ սերտ յարաբերութիւններու մէջ էր հայրենի մտաւորականութեան եւ պետական դէմքերու հետ: 1962-ին էր որ առաջին անգամ այցելեց հայրենիք` մասնակցելու Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդեան 1600-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւններուն:

1989-ի վերջերուն պատահեցաւ անխուսափելին: Սկսաւ կտրուկ վատանալ առողջութիւնը անոր: 1990-ի Յունուար 21-ին` յաւիտենապէս փակեց իր աչքերը գիրի եւ գրականութեան այս հեզ ու խոնարհ ծառան. գրող Շաքէ Վարսեանի բառերով` ‘Մի Հաստաբուն Ծառ Էլ Ընկաւ’...:

Նախապէս իր աշխատակցած եւ խմբագրած ‘Շիրակ’ ամսագիրը, երախտագիտական արտայայտութեամբ մը արժանաւորապէս 1990-ի Յունուար-Փետրուար համարը (132 էջ) ամբողջապէս կը նուիրէ Ա. Դարեանին: Հոն իրենց յուշերն ու վկայութիւնները գրած են ի միջի այլոց` Գարեգին Ա.Կաթողիկոս, Ժիրայր Դանիելեան, Գրիգոր Շահինեան, Շ. Վարսեան, Անդրանիկ Կռանեան, Յարութիւն Մաթեան, Անդրանիկ Տագետեան, Յակոբ Տիւնեայեան, Թորոս Թորանեան, Մ. Իշխան, Գեորգ Աճեմեան, Լեւոն Հախվերտեան, Պեպօ Սիմոնեան, Գեղամ Սեւան, Պերճ Ֆազլեան, Շահանդուխտ, Արամ Սեփեթճեան: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Վեհափառը կը գրէր. ‘Արմենի պէս տղոց մեկնումը կարծես ակելի կը շեշտէ այդ բացը, որովհետեւ ինք եղաւ այդ բացը լրացնող, եւ այլեւս հազուագիւտ դարձող, հայ դպրութեան սպասաւորներէն մէկը, եւ` ընտիրներէն, որոնց գործունէութիւնը այլեւս կարծես պայքար մըն է տժգունացման չարիքին դէմ, մշակութային այլասերման ջլատիչ յորձանքին դէմ’: Իսկ հայ կաթողիկէ վարդապետ

Հայր Ա. Կռանեան 'Բարի Սամարացի' գրութեամբ սրտառուչ ոճով կը գրէր իր վերջին այցելութեան մասին, որ տուած էր անոր՝ մերձ ի մահ, որպէս իր համայնքին անդամներէն մին, եզրակացնելով՝ 'Արմեն Դարեանի մահով, ճրագ մը շիջեցաւ, ամպիոն մը լռեց, աղբիւր մը ցամքեցաւ ու Գիրի եւ Գրչութեան ապագան՝ ա՛լ աւելի մթազնեցաւ Լիբանանի վերեւ':

Բախտաւոր եղաւ ան, քանի յետ-մահու եւս իր գրական-մտաւորական ժառանգութիւնը դարձաւ հասանելի ընթերցողներու սեղանին: Հարազատներէ եւ բարեկամներէ կազմուեցաւ եօթնանդամ մարմին մը (Արսինէ Ադդարեան, Հուրիկ Ադդարեան, Փիեռ Ադդարեան, Յասմիկ Նաճարեան, Ժիրայր Դանիէլեան, Թորոս Թորանեան եւ Գրիգոր Շահինեան), որ նախաձեռնակ եղաւ անոր անտիպ եւ ընտիր գործերու հրատարակութեանց: Այսպէս՝ լոյսին եկան՝ 1991-ին՝ 'Նախագահին Կօշիկները' (վէպ) (174 էջ), 'Երկու Եղանակ' (վիպակ) (341 էջ), 1995-ին՝ 'Չաւակի Մը Համար' (հատընտիր) (496 էջ): Իսկ Երեւանի մէջ 2011-ին՝ 'Նամակներ'ը:

2012-ին, իր մտերիմ բարեկամներէն եւ գրչեղբայրներէն Ժիրայր Դանիէլեան ի մի ժողվելով անոր դասախօսութիւններուն մեծ մասը, հրապարակեց 'Մատեան Բանաւոր Խօսքի. Արմեն Դարեան' հատորը (341 էջ), որ արժեքաւոր է իր բովանդակութեամբ եւ հեղինակին հմտալից բանախօսութիւններով: Աւելցնենք՝, Դարեան գրած է նաեւ բազմաթիւ գրախօսականներ, գրադատական ակնարկներ եւ յուշագրութիւններ:

Բոլորը կրնան հաստատել իր նկարագրին հետեւեալ շեշտուած գիծերը՝ բարեմոյս, հեզահամբոյր, ժպտուն, միշտ տրամադիր օգնութեան ձեռք կարկառելով՝ անշահախնդրօրէն, սկսնակ գրողներու խրախոյս: Բարի ու առաքինի մարդ վերջապէս: Փոքրամարմին, գիսախռիւ եւ մեղմաբարբառ նաեւ: Կը տարակուսիմ թէ կեանքին մէջ երբեւէ վիրաւորած կամ նեղացուցած ըլլայ ոեւէ մէկը:

30 տարի առաջ մեզմէ հեռացաւ գիրի սիրահար, արմատներով եոզկատցի, Հալէպի եւ Պէյրութի զաւակ, ամբողջական մարդ ու հայ Արմեն Դարեանը, կամ պարզապէս՝ Ալֆոնսը:

Լոյս յիշատակին լուսաւոր հայուն:

